

**Univerzita Karlova v Praze
Evangelická teologická fakulta**

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

NÁVAZNOST SOCIÁLNÍCH SLUŽEB NA VÝCHOVNÁ ZAŘÍZENÍ

**Vedoucí práce: PaedDr. Marie Vorlová
Rok odevzdání: 2006
Martina Lívancová**

Prohlášení o samostatném zpracování:

1. Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci NÁVAZNOST SOCIÁLNÍCH SLUŽEB NA VÝCHOVNÁ ZARÍZENÍ zpracovala samostatně a výhradně s použitím uvedených pramenů a literatury.
2. Tuto práci nepředkládám k obhajobě na jiné škole.
3. Souhlasím s tím, aby uvedená práce byla v případě zájmu pro studijní účely zpřístupněna dalším osobám nebo institucím.
4. Souhlasím s tím, aby uvedená práce byla publikována na internetových stránkách Jaboku.

Martina Lívancová

OBSAH

1. ÚVOD.....	4
2. VÝZNAM RODINY PRO VÝVOJ A SOCIALIZACI DÍTĚTE.....	6
3. KDYŽ DOMA NĚCO SCHÁZÍ.....	7
4. HISTORICKÝ VÝVOJ PÉČE O OPUŠTĚNÉ DĚTI.....	9
4. 1 Vývoj péče do roku 1920.....	9
4. 2 Formy péče v období 1. republiky.....	9
4. 3 Náhradní výchovná péče u nás po II. světové válce.....	10
5. NÁHRADNÍ VÝCHOVNÁ PÉČE – JAK JI ZNÁME DNES.....	11
5. 1 Zařízení pro výkon ústavní nebo ochranné výchovy.....	12
5. 1. 1 Diagnostický ústav.....	12
5. 1. 2 Dětský domov.....	13
5. 1. 3 Dětský domov se školou.....	13
5. 1. 4 Výchovný ústav.....	14
5. 2 Preventivně výchovná péče ve školských zařízeních.....	15
6. ÚČEL A ÚSKALÍ ÚSTAVNÍ VÝCHOVY NEBO OCHRANNÉ VÝCHOVY.....	16
7. DALŠÍ TYPY NÁHRADNÍ VÝCHOVNÉ PÉČE.....	17
8. RIZIKA ÚSTAVNÍ PÉČE.....	18
8. 1 Deprivační syndrom.....	18
8. 2 Hospitalismus.....	20
9. CO DOPROVÁZÍ ODCHOD DĚTÍ Z DĚTSKÉHO DOMOVA, VÝCHOVNÉHO ÚSTAVU PO DOSAŽENÍ ZLETILOSTI.....	21
10. DOMY NA PŮL CESTY.....	24
11. SITUACE V ČESKÉM BRODĚ A KOLÍNĚ.....	25
12. VYMEZENÍ ČINNOSTI KURÁTORA PRO DOSPĚLÉ.....	26
13. VYMEZENÍ ČINNOSTI KURÁTORA PRO MLÁDEŽ.....	27
14. ZÁKON O SOCIÁLNĚPRÁVNÍ OCHRANĚ DĚTÍ.....	28
15. VÝZKUMNÝ PROJEKT.....	34
16. VYHODNOCENÍ VÝZKUMNÉHO PROJEKTU	35
17. KASUISTIKA.....	40
18. ROZHOVORY.....	44
18. 1 KAREL.....	44
18. 2 DAVID.....	45
19. ZÁVĚR.....	47
20. POUŽITÁ LITERATURA.....	49
21. RESUMÉ.....	50
PŘÍLOHY	

1. ÚVOD

V současné době se odborná i laická veřejnost mnoho věnuje postavení dítěte v rodině vlastní, v rodině náhradní, v rodině disfunkční. Téma, které bylo v minulosti jaksi zastíráno, opomíjeno, je nyní naštěstí velmi často diskutováno. Odborná literatura velice podrobně zpracovává příčiny rozpadu rodiny, definice a základní teze disfunkční rodiny, kritéria a podmínky následného umístění dítěte do ústavního výchovného zařízení. Dosud však existuje jen velmi málo odborných studií, které by sledovaly vývoj a osudy dítěte po odchodu z dětského domova či výchovného ústavu.

Dětský domov je určen mladistvým, kteří nemají žádné závažné poruchy chování, výchovné ústavy potom slouží mladistvým, kteří poruchy chování mají. Výchova v těchto zařízeních je ovšem limitována dovršeným osmnáctým rokem člověka (v případě studií je tato hranice posunuta do věku dvaceti šesti let). Potom mu nezbývá nic jiného, než výchovné zařízení opustit a vydat se vlastní cestou. V tomto bodě ovšem vyvstává mnoho otázek: Jaká bude tato cesta? Dokáže se takový jedinec o sebe bezproblémově postarat? Měl někdy možnost poznat a sám si vyzkoušet, co všechno je třeba k tomu, aby se bez jakýchkoliv problémů zařadil do společnosti, našel si práci, založil funkční rodinu? Jaké má předpoklady a jaké má překážky pro takový život? Na tyto otázky se snaží odpovědět, najít alespoň nějaká vodítka k odpovědím, právě tato bakalářská práce.

Je samozřejmé, že se výchovná zařízení snaží dítěti nahradit přirozené rodinné prostředí jak po stránce materiální, tak po stránce emocionální. Po dobu, po kterou žije dítě v dětském domově nebo výchovném ústavu, je o něj postaráno tak, aby co nejméně pociťovalo odlišnost od ostatních vrstevníků. Jedinec se naučí přijímat, to, co je mu nabízeno, přikazováno či dovolováno. Ale po odchodu přestává být materiálně zabezpečen a také pro samostatný život téměř nepřípraven.

Jedinec z úplné a funkční rodiny je v osmnácti letech v podstatě dospělý člověk, který má zkušenosti, informace a prožitky. Riskuje, poznává a osamostatňuje se, ale i když se mu první pokusy „vlastního života“ nezdaří, zjistí, že ještě není ten správný čas odejít z domova, vždycky se může vrátit domů. S „dospělým“ jedincem, který právě opustil dětský domov či

výchovný ústav je to jiné. Opustí jediný „domov“ a když se zmýlí, nemá se kam vrátit. Je nutností, aby mu ještě někdo pomohl dál, ale jeho „domov“ se uzavřel dovršením osmnáctého roku. Kdo nabídne pomoc takovému člověku bez rodinného zázemí, bez jistoty a opory a v neposlední řadě i bez finančního zabezpečení?

Pro zmapování a nástin řešení této problematiky jsem si vybrala místo svého bydliště – Český Brod a jeho okolí. Zajímalo mě, kdo zde nabízí pomoc mladým lidem, kteří opustili dětský domov či výchovný ústav. A jak se vyvíjejí osudy těchto mladých lidí, kteří si musejí najít své místo ve společnosti a zařídit si svůj vlastní život.

2. VÝZNAM RODINY PRO VÝVOJ A SOCIALIZACI DÍTĚTE

Rodina je tradičním společenstvím osob, které lze najít v určité podobě v každé známé kultuře. V jejím rámci se utvářejí základní charakteristiky našeho duševního života. Pocit domova hledáme a nacházíme nejčastěji v rodině – ve vztahu k partnerovi, ve vztahu k dětem.

Stálé a citově příznivé prostředí je základní podmínkou pro zdravý vývoj dítěte, jak po stránce duševní, tak charakterové. Člověk se narodí a neví, jaký bude jeho život, je závislý a zcela odkázaný na dospělých lidech a na tom, jaké podmínky mu pro další vývoj připraví. Přichází na svět poměrně chudě vybaven vrozenými vzorci chování, o to více je schopen adaptovat se na podmínky, v nichž po narození žije, a učit se všemu, co pro svůj život potřebuje.

Přirozeným rámcem pro toto učení je rodina. Ta by měla znamenat pro dítě základní životní jistotu, uspokojovat jeho biologické a psychické potřeby, především potřebu bezpečí a trvalého citového vztahu. Rodina rovněž působí na vytváření představy dítěte o sobě samém – na jeho sebepojetí a sebehodnocení. Tím se rodina stává podstatným činitelem při utváření osobnosti dítěte. Kvalita i kvantita rodinné péče je tedy rozhodujícím činitelem v jeho vývoji.

Proces uspokojování základních psychických potřeb je samozřejmě oboustranný. Dítě dává rodičům pocit užitečnosti, jistoty, mění jejich společenské hodnoty, otvírá před nimi společnou budoucnost. Děti lásku přijímají, ale také ji vracejí. Pro rodinu je příznačné, že princip soužití a sdílení je povýšen nad výchovou.

Domov je významným prostorem pro lidský pobyt ve světě. I když hovoříme o rodině, nejde ve skutečnosti jen o figury otce, matky a dalších příbuzných. Zakotvení do světa a jeho přijetí je silně ovlivněno tím, jaký domov (a zda vůbec nějaký domov) dítě má. Domov totiž vždy tvoří jednu z významných os lidského bytí. Celkové naladění vůči světu je do značné míry ovlivněno nejen tím, jaká byla rodina, ale také tím, jaké bylo výchovné klima v domácnosti či místo, do „něhož je možné se kdykoliv vrátit“ – tedy atmosféra domova. Ze zjištěných dat o rodině a způsobu, jakým se jedinec vztahuje k domovu, můžeme vyčíst mnohé z individuálního osudu mladého

člověka, a dokonce se můžeme odvážit vyslovit i některé prognózy dalšího vývoje.¹

3. KDYŽ DOMA NĚCO SCHÁZÍ

Víme už, co opravdový domov pro dítě znamená, jak je pro ně nepostradatelný. Děti vyrůstajících v neúplných rodinách stále přibývá (ve zdrcující většině případů je v nich jediným pečovatelem matka), přibývá dětí vyrůstajících s nevlastními rodiči a zvyšuje se i počet tzv. sociálních sirotků, tedy dětí, které sice mají biologické rodiče, ale ti nejsou schopni nebo ochotni o dítě pečovat. Křehkost rodiny musejí soudobé státy kompenzovat ochranou dítěte v případě vážných rozepří mezi partnery, resp. v době jejich rozchodu. Proto je nutné budovat systémy náhradní rodinné péče.²

Jak píše Jiří Tošner ve své knize „Když doma něco schází“. Rodina, která má plnit určité funkce, pak selhává a stává se z ní rodina disfunkční. Pro takovou rodinu je typické, že se zde vyskytují poruchy, které ji jako celek ohrožují a poškozují. Tato rodina pak není schopna sama zvládnout řešení krizové situace.

A co tato slova skutečně znamenají pro dítě i ostatní členy rodiny? Veškeré vnitřní vztahy jsou narušeny atmosférou nedůvěry, nepřátelským chováním. V komunikaci nastává mnoho nedorozumění, v lepším případě se rodina drží zaběhnutých způsobů. Chybí tolik potřebná živá, aktivní komunikace, otevřenost pro nové myšlenky a řešení problémů. Běžné jsou známky distancovanosti. Pokud se vůbec objevují emoční projevy, pak jsou převážně negativní, jako např. projevy beznaděje a zoufalství. Jsou rodiče, kteří dopustí citové strádání svých dětí a své děti tělesně trestají nebo týrají.

Je těžké pochopit jednání dospělého člověka, který přivedl na svět dítě a nedává mu možnost šťastně žít, upírá mu z různých důvodů jeho potřeby. Svým jednáním ho připravuje o mezilidské vztahy, o domov, o

---

¹ Jedlička R., Klíma P., Kořá J., Němec J., Pilař J.: Děti a mládež v obtížných životních situacích, str. 43

² Matoušek, O.: Metody a řízení sociální práce, str. 182

rodinu. A tyto vzory si dítě z rodiny odnáší. Tyto děti žádají ochranu a péči všech, kteří by jim dovedli nahradit lásku rodičů a dát jim nový domov.

A tak i u nás máme poměrně bohatý výběr možností výchovy pro ty děti, které z nějakého důvodu nemohou vyrůstat ve vlastní rodině. Přesto málokteré dítě dovede v dětství, ale často i v době dospívání, pochopit ztrátu domova.

4. HISTORICKÝ VÝVOJ PÉČE O OPUŠTĚNÉ DĚTI

4.1 VÝVOJ PÉČE DO ROKU 1920

Sociální péče o opuštěné a osiřelé děti má u nás poměrně bohatou historii.

V antice bylo postavení dítěte, jeho společenská a etická hodnota na velmi nízké úrovni. Otec mohl dítě kdykoli beztrestně zabít či prodat do otroctví. Nemanželské děti byly vylučovány ze společnosti bez jakýchkoli práv. Nedochovaly se žádné zprávy o zařízeních pro chudé či sirotky. Toto trvalo až do 7. století, kdy Karel Veliký vydává první zákony na ochranu dětí.

První pokusy o řešení situace opuštěných dětí nalézáme v roce 787, kdy byl založen církví v Miláně první nalezinec. Postupně vznikly další v celé Evropě.

Od počátku svého založení se v ústavech objevovaly mnohé problémy např. vysoká úmrtnost a problematické bylo také financování ústavů, které byly odkázány zejména na milodary a dobročinné akce. První nalezinec v českých zemích založili Italové v roce 1575 v Praze na Invalidovně – tzv. Vlašský špitál. Svému účelu sloužil asi 200 let. Další nalezince a sirotčince byly zřizovány zejména po třicetileté válce, kdy značně přibýlo opuštěných dětí.

4.2 FORMY PÉČE V OBDOBÍ 1. REPUBLIKY

Na počátku 20. století vznikají Okresní komise péče o děti a mládež, které měly povinnost zřizovat sirotčince a jiné sociální ústavy. V roce 1921 vydalo Ministerstvo sociální péče jednotné stanovy pro péči o mládež. Vyšel zákon o odstranění diskriminace dětí podle původu – s účinností od roku 1930. Po vyhlášení samostatnosti Československa byly Okresní komise přejmenovány na Okresní péče o mládež. Těžiště vlastní péče spočívalo v práci v terénu, vyhledávání sociálních případů a rozhodnutí o

nejvhodnějším způsobu pomoci. Koncem 20. let byla již péče o osiřelé a opuštěné děti zcela organizována a odborně řízena.

Dětské domovy byly pouze přechodnými zařízeními. Pracovníci v této oblasti si totiž uvědomovali, že nejvhodnějším prostředím pro zdravý vývoj dítěte není ústav, ale náhradní rodinné prostředí. Po krátkodobém pobytu dětí v dětském domově bylo možné buď dítě vrátit zpět do rodiny, nebo nalézt pro dítě novou pěstounskou či adoptivní rodinu. Kapacita dětského domova nesměla přesáhnout dvacet míst, to proto, aby si ústav zachoval rodinný charakter.

4.3 NÁHRADNÍ VÝCHOVNÁ PÉČE U NÁS PO II. SVĚTOVÉ VÁLCE

Po druhé světové válce se systém náhradní rodinné péče radikálně změnil. Veškerá péče o děti byla zestátněna, byla zrušena péče charitativní. Byla přijata koncepce vychovávat velké skupiny dětí ke kolektivnímu cítění ve velkých ústavech. Dětské domovy byly rozděleny podle věku dětí, většinou izolovány od okolního světa. Takto organizované ústavy nebraly ohled na základní psychické potřeby dětí, ani na sourozenecké vztahy.

Teprve v 60. letech v souvislosti s novými poznatky o psychické deprivaci byly dokázány nepříznivé důsledky této péče. Objevily se rovněž první pokusy o rozpracování nového systému ústavní péče. Koncem 60. let se začaly měnit dětské domovy na domovy rodinného typu. V roce 1968 byla založena první SOS dětská vesnička Doubí, začaly se rozvíjet poradny pro náhradní rodinnou péči (v roce 1969 vznikla první taková poradna v Kolíně). V roce 1972 byla vydána Organizační směrnice pro dětské domovy a ostatní výchovná zařízení, která obsahovala důležitou změnu v organizaci ústavního zařízení. Věk odchodu dětí z ústavů byl prodloužen z patnácti na osmnáct let. V roce 1978 byla tato směrnice doplněna a umožňovala prodloužit délku pobytu v ústavu až do období ukončení přípravy na povolání. Bylo přijato právní opatření, které určovalo Oddělení péče o dítě, popřípadě ústavní zařízení. Toto opatření nařizovalo, aby ještě dva roky po odchodu dětí z ústavu byly sledovány jejich další osudy. Jednalo se však spíše o formální

právní předpis. Jeho dodržování záleželo na schopnostech sociálních pracovníků i na ochotě mladých lidí spolupracovat s těmito institucemi.

5. NÁHRADNÍ VÝCHOVNÁ PÉČE - JAK JI ZNÁME DNES

Ústavní výchovu jako výchovné opatření nařizuje soud podle §45 odst. 2 zákona o rodině č. 94/1963 Sb. v případě, že výchova dítěte je vážně ohrožena nebo vážně narušena a jiná výchovná opatření nevedla k nápravě nebo jestliže z jiných důvodů nemohou rodiče výchovu dítěte zabezpečit. Vhodná výchovná opatření státních orgánů mohou spočívat v napomenutí (nezletilého, jeho rodičů a občanů, kteří narušují jeho řádnou výchovu), vyslovení dohledu, v uložení různých omezení, (která zabrání škodlivým vlivům na jeho výchovu – zejména návštěvu podniků a zábav pro nezletilého vzhledem k jeho osobě nevhodných), ve vhodných opatřeních zdravotnické péče a jiných. Jestliže je to v zájmu nezletilého nutné, může soud nařídit ústavní výchovu i v případě, že jiná výchovná opatření nepředcházela. Z důležitých důvodů může soud prodloužit ústavní výchovu až na jeden rok po dosažení zletilosti³.

V zákoně č. 109/2002 Sb. o výkonu ústavní výchovy a ochranné výchovy ve školských zařízeních jsou uvedeny tyto druhy zařízení: diagnostické ústavy, dětské domovy, dětské domovy se školou a výchovné ústavy pro mládež. Také je zde uvedena preventivně výchovná péče ve školských zařízeních.

Novela legislativy spočívá v nahrazení dětských výchovných ústavů dětskými domovy se školou a nahrazení zvláštních škol internátních, které se transformují na dětské domovy se školou.

Zařízení mohou být diferencována podle věku, mentální úrovně, zdravotního postižení, stupně obtížnosti výchovy, popřípadě podle pohlaví svěřenců. Zákon stanovuje typy zařízení náhradní výchovné péče. Právo zakládat zařízení náhradní výchovné péče má Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, ale také jiná právnická nebo fyzická osoba.

---

³ Zákon o rodině - §42 – §46.

5.1 ZAŘÍZENÍ PRO VÝKON ÚSTAVNÍ NEBO OCHRANNÉ VÝCHOVY

5.1.1 Diagnostický ústav

Diagnostický ústav plní úkoly diagnostické, výchovně vzdělávací, terapeutické, organizační, metodické a koncepční. Má ministerstvem určenou oblast působnosti – územní obvod. Vypracovává pro ministerstvo návrhy potřebných změn v síti dětských domovů a výchovných ústavů v tomto územním obvodu a upozorňuje ministerstvo na situace, které vyžadují zásah zřizovatele. Rozmístování svěřenců do odpovídajících dětských domovů nebo výchovných ústavů probíhá na základě výsledků komplexního speciálně pedagogického, psychologického a sociálního vyšetření, s přihlédnutím k jejich zdravotnímu stavu.

Pobyt svěřence v diagnostickém ústavu trvá zpravidla osm týdnů, v odůvodněných případech je chovanec umístěn do dětského domova nebo výchovného ústavu. Společně se svěřencem umístěným do zařízení náhradní výchovné péče je předán návrh individuálního výchovného plánu, který je zařízením následně doplňován a ověřován příslušným vychovatelem, a to v půlročních intervalech.

Diagnostický ústav rozhoduje o přemístění svěřence mezi zařízeními náhradní výchovné péče. Ústav také vede evidenci svěřenců umístěných v zařízeních náhradní výchovné péče a vede evidenci volných míst v zařízeních ve svém územním obvodu. Diagnostický ústav se vnitřně člení na čtyři pracoviště, relativně samostatná oddělení. Tvoří je pracoviště diagnostické, výchovně vzdělávací, sociální práce a záchytné. Základní organizační jednotkou je výchovná skupina. Jsou zde zřizována nejméně tři výchovné skupiny, v jedné skupině mohou být nejméně čtyři, nejvíce šest svěřenců.⁴

---

⁴ Zákon 109/2002 o výkonu ústavní výchovy a ochranné výchovy ve školských zařízeních

5.1.2 Dětský domov

Výkon ústavní výchovy svěřenců bez vážných poruch chování zajišťují dětské domovy. Dětský domov pečuje o děti podle jejich individuálních potřeb. Ve vztahu k dětem plní zejména úkoly výchovné, vzdělávací a sociální. Účelem je zajišťovat péči o děti s nařízenou ústavní výchovou, které nemají závažné poruchy chování. Tyto děti se vzdělávají ve školách, které nejsou součástí dětského domova. Jsou zde umísťovány děti zpravidla od tří do osmnácti let. Rovněž se zde umísťují nezletilé matky spolu s jejich dětmi.

Podle zákona 109/2002 Sb. je v dětském domově základní organizační jednotkou koedukovaná rodinná skupina dětí, zpravidla různého věku i pohlaví. Struktura, denní režim a systém komunikace, včetně hospodaření se svěřenými prostředky, má za úkol přizpůsobit dětský domov co nejvíce zvyklostem běžné rodiny. Takováto rodinná skupina bude mít nejméně pět, nejvíce osm svěřenců, v závislosti na jejich mentální a zdravotní úrovni. Sourozenci se vzhledem k žádoucímu udržení rodinných vazeb zpravidla zařazují do jedné skupiny. Takových rodinných skupin je možno zřídit v rámci jednoho domova nejméně dvě a nejvíce šest.⁵

5.1.3 Dětský domov se školou

Účelem dětského domova se školou je zajišťovat péči o děti s nařízenou ústavní výchovou (tzn. takové děti, které mají závažné poruchy chování nebo pro svou duševní poruchu vyžadují výchovně léčebnou péči) nebo s uloženou výchovou ochrannou. Zde mohou být umísťovány děti zpravidla od šesti let do ukončení povinné školní docházky. Nemůže-li se dítě po ukončení povinné školní docházky pro pokračující závažné poruchy vzdělávat ve střední škole mimo zařízení nebo neuzavře-li pracovněprávní vztah, je přeřazeno do výchovného ústavu.

V dětském domově internátního typu jsou homogenní výchovné skupiny se společnými ložnicemi, jídelnou a se střídavými službami personálu.

---

⁵ Zákon 109/2002 o výkonu ústavní výchovy a ochranné výchovy ve školských zařízeních

Jiný režim je v domovech rodinného typu. Jsou zde stálé dětské skupiny, heterogenní co do věku i pohlaví, sourozenci jsou ponecháni společně. Výchovu zajišťuje stálá dvojice vychovatelů či manželský pár. Domov je upraven na bytové jednotky. Dětské domovy rodinného typu tvoří přechod mezi náhradní rodinnou péčí a ústavní péčí. Jsou zde umístovány děti s předpokladem dlouhodobějšího pobytu.⁶

5.1.4 Výchovný ústav

Výkon ústavní výchovy je určen zpravidla dětem starším patnácti let (popřípadě starším dvanácti let) se závažnými poruchami chování, u nichž byla nařízena ústavní výchova nebo uložena ochranná výchova. Ve vztahu k dětem plní výchovné ústavy zejména úkoly výchovné, vzdělávací a sociální. Základní organizační jednotkou je výchovná skupina, v níž mohou být umístěny děti různého věku i pohlaví. Výchovná skupina bude mít nejméně pět, nejvíce osm svěřenců v závislosti na jejich mentálním či zdravotním postižení nebo na míře obtížnosti výchovného působení. Takovéto skupiny bude možno zřídit nejméně dvě a nejvíce šest. Při výchovném ústavu se jako jeho součást zřizuje základní, speciální nebo střední škola.⁷

---

⁶ Tamtéž

⁷ Zákon 109/2002 o výkonu ústavní výchovy a ochranné výchovy ve školských zařízeních

5.2 PREVENTIVNĚ VÝCHOVNÁ PÉČE VE ŠKOLSKÝCH ZAŘÍZENÍCH

Preventivně výchovná péče je poskytování speciálně pedagogických služeb dětem s rizikem poruch chování či s již rozvinutými projevy poruch chování a negativních jevů v sociálním vývoji, u nichž není nařízena ústavní výchova nebo ochranná výchova. Preventivně výchovná péče je poskytována samostatným střediskem nebo je součástí diagnostického ústavu či výchovného ústavu. Podmínkou přijetí do střediska je svobodné rozhodnutí klienta a souhlas jeho rodičů. Úkoly střediska při prevenci spočívají v rozvíjení komunikace a pozitivních vztahů v rodině, jelikož právě selhávajícími vnitřními rodinnými vztahy dítě značně trpí. Proto je rodině nutné poskytnout při restrukturalizaci a obnově vnitřního systému pomoc. Těžiště každodenní práce je situováno do individuální, resp. skupinové práce s klientem či vyděleným souborem klientů.

Ve střediscích jsou ambulantní, celodenní a lůžková pracoviště. V lůžkových se často ocitají adepti s „ústaváckou“ perspektivou, a to po zjištění, že pouhá ambulantní intervence v jejich případě nedostačuje. Zde jedinec setrvává asi dva měsíce. Po dobu pobytu se s ním intenzivně pracuje podle individuálního výchovně vzdělávacího plánu. Ti, kteří selhávají i zde a pokračují v asociálních projevech, jsou posléze umisťováni na základě rozhodnutí soudů v zařízeních pro výkon ústavní výchovy a ochranné výchovy. Práce těchto středisek je důležitá, musí se však rozšiřovat na nejmladší vrstvy populace.⁸

---

⁸ Zákon 109/2002 o výkonu ústavní výchovy a ochranné výchovy ve školských zařízeních

6. ÚČEL A ÚSKALÍ ÚSTAVNÍ VÝCHOVY NEBO OCHRANNÉ VÝCHOVY

Ve školských zařízeních pro výkon ústavní výchovy nebo ochranné výchovy a ve školských zařízeních pro preventivně výchovnou péči musí být zajištěno základní právo každého dítěte na výchovu a vzdělání, musejí se vytvářet podmínky podporující sebedůvěru dítěte, rozvíjející citovou stránku jeho osobnosti a umožňující aktivní účast dítěte ve společnosti. S dítětem musí být zacházeno v zájmu plného a harmonického rozvoje jeho osobnosti s ohledem na potřeby osoby jeho věku. Účelem zařízení je zajišťovat nezletilé osobě, a to zpravidla ve věku od tří do osmnácti (popřípadě devatenácti) let, v zájmu zdravého vývoje, řádnou výchovu a vzdělání.⁹

Výchova dítěte v tomto případě není svěřována určité osobě, ale instituci. Znaků rodinné výchovy tedy výrazně ubývá. Vychovateli jsou profesionální pracovníci k tomu účelu kvalifikovaní a připravení. Zpravidla však nevzniká hlubší citový vztah mezi nimi a dítětem. Vychovatel má většinou svou vlastní rodinu a děti, takže uspokojuje své rodičovské potřeby jinde. Citové vztahy jsou povrchní a trvají zpravidla tak dlouho, jak dlouho trvá přímý styk jedněch s druhými. „Děti, které třeba po několikaletém pobytu v dětském domově přešly do velké pěstounské rodiny, si za několik týdnů už nedovedly vzpomenout ani na jména svých dřívějších vychovatelů, ani na jména svých dřívějších kamarádů.“¹⁰

Ústavní výchova je převážně programová a jednostranná, s ubývajícimi možnostmi sociálního učení. V některých případech je redukována na systém odměn a trestů.

---

⁹ Jedlička R., Klíma P., Kořal J., Němec J., Pilař J.: Děti a mládež v obtížných životních situacích

¹⁰ Matějček, Z.: O rodině vlastní, nevlastní a náhradní. Portál. Praha 1994, str. 29

7. DALŠÍ TYPY NÁHRADNÍ VÝCHOVNÉ PÉČE

Náhradní rodinnou péčí rozumíme péči o dítě, které vlastní rodinu ztratilo nebo ji vůbec nenalezlo, v jiném vhodném prostředí, v náhradní rodině či takové skupině, která se rodinnému systému nejvíce podobá. V dnešní době se těmto dětem nabízí dosti bohatý výběr možností.

Na prvním místě je *osvojení* neboli *adopce*. Dítě podle zákona nabývá všech práv a povinností, jako by mělo rodiče vlastní. Adopce je však velmi náročná, a to především z hlediska výběru rodičů a dětí. Obdobným, avšak volnějším, svazkem je *individuální pěstounská péče*. Děti v pěstounské péči nejsou „právně volné“ (tzn., že vlastním rodičům zůstávají rodičovská práva, která ovšem mohou být nějakým způsobem omezena). Rodičům rovněž zůstávají zachovány povinnosti, pěstouni nejsou tedy zákonnými zástupci dítěte. Do pěstounské péče se zpravidla umisťují děti s různými formami somatického nebo psychického postižení. Aby byl výčet přirozených forem náhradní výchovné péče úplný, je třeba ještě dodat *opatrovnictví* a *svěření do péče jiného občana* (zpravidla prarodiče apod.).

Vedle toho existují uměle vytvořená rodinná prostředí, a to *ústavní péče, kolektivní pěstounská péče* a *zvláštní zařízení pro výkon pěstounské péče*. Známostou a osvědčenou formou kolektivní pěstounské péče je *SOS dětská vesnička*. Skupina 6 – 8 dětí je svěřena do péče matce pěstounce. Rodina žije v samostatném domku ve společenství vesničky. Stát přispívá pěstounům na výživu dětí, vlastní rodiče neztrácejí všechna práva a povinnosti.

8. RIZIKA ÚSTAVNÍ PÉČE

8.1 DEPRIVAČNÍ SYNDROM

Převážná většina z nás začíná svůj život právě v ústavním zařízení, a to v porodnici. Někteří tam stráví týden, ale u jiných tím začíná série ústavních pobytů, pokračuje kojeneckým ústavem a konče dětským domovem. V některých případech se toto prolíná navíc s výchovným ústavem.

Největším rizikem u dětí s uvedenou životní dráhou, jak uvádí O. Matoušek i Z. Matějček, je tzv. psychická deprivace. „Psychická deprivace je psychický stav vzniklý následkem takových životních situací, kdy subjektu není dána příležitost uspokojovat některé základní psychické potřeby v dostačující míře a po dosti dlouhou dobu.“¹¹ Převeďme si tuto větu do praktičtější podoby. Aby dítě mohlo přežít, musí mu být plně uspokojovány základní biologické potřeby (strava, teplo, čistý vzduch, ...). Aby dítě však mohlo žít a život plně vychutnat, musí být od počátku a v dostatečné míře uspokojovány zároveň jeho psychické potřeby. A to jsou především:

- potřeba stimulace – optimální přísun vnějších podnětů
- potřeba „smysluplného světa“ – dítě potřebuje vidět řád a smysl v chaosu podnětů, potřeba pro účinné učení
- potřeba emocionálních a sociálních vztahů
- potřeba osobní identity – sociální začlenění do širšího okruhu lidí
- potřeba otevřené budoucnosti – životní perspektiva, životní smysl.

Pokud jedinec nebude mít možnost tyto psychické potřeby uspokojovat, nebude schopen se ani v dospělosti přizpůsobit běžným situacím. Jeho specifické formy chování budou působit asociálně, deprivovaně. Není to však jeho chyba. Ke svým dětem se jednou bude chovat stejně, jako se kdysi chovali lidé k němu samotnému. Nemůžeme od něj čekat, že se bude chovat jinak – lépe, když on sám neví, jak takové „lépe“ vypadá. Rozpolcenost opuštěných dětí je velká, touží po lásce, ale v nich samotných láska není. Citová vyprahlost a otupělost přivádí mladé chlapce a dívky k ignorování základního citu lásky nejen ve vztahu ke svým dětem, ale

---

¹¹ Matějček, Z.: Dítě a rodina. Státní pedagogické nakladatelství, Praha 1992, str.15

i ke svému partnerovi. Láska je u nich zaměňována jen za fyziologické pocity. Tyto následky, které nazýváme deprivacním syndromem, jsou samozřejmě závislé na délce pobytu dítěte v ústavním zařízení, ale také na věku, ve kterém se dítě do ústavu dostalo.

Od časného dětství až do dospělosti probíhá proces utváření rodičovských postojů. Ve věku batolete dítě získává tzv. rodinnou identitu. V předškolním věku pak vývoj pokračuje zapojováním dítěte do skupiny. Ve středním školním věku dochází k přijetí identity mužské nebo ženské. Konečnými fázemi tohoto procesu je období zamilování, partnerského či manželského soužití a samotného těhotenství. Tento vrchol je podmíněn vším, co se dělo v předchozích obdobích. Pokud tato období vypadala tak, že péče byla redukována na krmení, přebalení a podání hračky s tím, že jedna „teta“ měla na starost deset až dvanáct dětí, nemůže dítě dostat stejně jako to, kterému se věnuje matka.

Dítě nemůže získat základní pocit jistoty v blízkých lidech. Nemůže si osvojit žádoucí dovednosti, postoje a hodnotovou orientaci, aniž by nebylo vystaveno trvalému působení angažovaných dospělých pečovatelů. Je velmi obtížné, aby se děvče stalo ženou, nemá-li denně na očích dospělou ženu, to platí i pro chlapce, a rovněž je to s partnerstvím či rodičovstvím.

8.2 HOSPITALISMUS

Dalším rizikem ústavní péče je tzv. hospitalismus¹² (hospital = ústav, hospitalizace = umístění v ústavu). Hospitalismem tady rozumíme stav dobré adaptace na umělé ústavní podmínky. Tento stav zákonitě doprovází menší schopnost adaptace na běžný život. Obyvatel ústavu je stále nucen přizpůsobovat se jeho režimu i potřebám jeho obyvatel. Každé dítě se však odlišuje v individuálních sklonech, které je potřeba rozvíjet. Rozvoj individuálních vlastností je v ústavních zařízeních obtížný, neboť při přecházení z jednoho ústavu do druhého není možné, aby se vychovatelé a děti dobře vzájemně poznali a vzájemně se přizpůsobili. Většina projevů dítěte je pod kontrolou vychovatelů či ostatních obyvatelů. Hrozí potom, že tyto projevy nemusí někomu vyhovovat. Ústav tedy nemůže být tím domovem, kde by člověk mohl být sám sebou tak, jak by si představoval, kde by mohl mít tolik potřebné soukromí.

Jak už jsem zmínila, klient je v ústavu – dětském domově, výchovném ústavu – potřebně zabezpečen, dobře zaopatřen. Vždy je tu někdo druhý, kdo pro něj vaří, pere, žehlí, stará se o jeho finance, organizuje mu práci. Rozhled takového dítěte či mladého člověka je pak omezen prostorem ústavu, počtem jeho obyvatel i personálu. Jak se pak má orientovat ve složitém vnějším světě, který na něj čeká po dosažení zletilosti?

---

¹² Oldřich Matoušek: Slovník sociální práce, str. 78

9. CO DOPROVÁZÍ ODCHOD DĚTÍ Z DĚTSKÉHO DOMOVA, VÝCHOVNÉHO ÚSTAVU PO DOSAŽENÍ ZLETILOSTI

Dítěti, které po dosažení zletilosti odchází ze zařízení, se podle skutečné potřeby v době propuštění a podle hledisek stanovených vnitřním řádem poskytne věcná pomoc nebo jednorázový peněžitý příspěvek v hodnotě nejvýše 15 000 Kč. Toto ustanovení se nevztahuje na děti v preventivně výchovné péči. Dále se dítěti ve spolupráci s orgánem sociálně-právní ochrany poskytuje poradenská pomoc se zajištěním bydlení a práce, následující dva roky po opuštění zařízení je dítěti zajišťována pomoc při řešení tíživých životních situací.

Většina dětí, která ukončí povinnou školní docházku, nastupuje do učebních oborů. Děti, které nemají úplné základní školní vzdělání, jsou na tom hůře. Bohužel skutečnost je taková, že některé děti z ústavních zařízení končí školu i v sedmé třídě. Tyto děti pak nemají moc velký výběr učebních oborů. Jen malé procento dětí jde studovat střední školu nebo dokonce vyšší odbornou či vysokou školu.

Mladí lidé vycházející z výchovných zařízení nemají většinou pevnou představu o tom, co bude dál po odchodu z ústavu. Po dobu pobytu v zařízení bylo o dítě postaráno tak, aby co nejméně pociťovalo odlišnost od ostatních vrstevníků. Dítě se ale naučí dělat to, co je mu nařizováno a povolováno. Po dobu ústavní výchovy je sice člověk potřebně zabezpečen, ale pro samostatný život téměř nepřipraven. Děti neměly vzor v rodičích, podle něhož by se mohly ke svým dětem chovat, starat se o domácnost, nevědí, jak má správně fungovat rodina. Nemají mužský a ženský vzor.

S rodiči se většinou děti nestýkají. Rodiče o ně neprojevují zájem po celý jejich život a v situaci, kdy by jim měli pomoci, není kdo by se o ně postaral. Od státu mládež dostane 15 000 Kč, ale to jejich situaci nevyřeší. Mnozí si vyzkouší žít na vlastní pěst, těší se na samostatný život, bez pravidel a všech příkazů, ale většinou narazí, protože zjistí, že na takový život „dospělých“ ještě nejsou připraveni. Nenastal pro ně ten správný čas, kdy mají domov opustit. V instituci, ve které dosud byli, ale nemohou již zůstat, někteří si pobyt prodlouží do devatenácti let, déle však zůstat nemohou a ve většině případů ani nechtějí. Jejich domov se uzamkne, i

když stále ještě potřebují pomoc svých blízkých. Po dobu dvou let o nich vede zařízení, z něhož odešli, záznam.

Pro tyto mladé lidi jistě není jednoduché si vybojovat určité místo ve společnosti, bez jakéhokoliv zázemí a zabezpečení, jistoty a opory. Pokud mají mladí zájem o pomoc při řešení své situace, může jim pomoci sociální pracovníce ze zařízení, ze kterého odcházejí. Ve většině případů se tak také děje. Dále mohou spolupracovat se sociálním kurátorem z místa svého trvalého bydliště. Ti jim pomáhají nalézt zaměstnání a nové vhodné ubytování.

Pomoc s ubytováním se zajišťuje všem dětem bez ohledu na jejich trvalé bydliště. Řada z nich mívá trvalé bydliště u svých biologických rodičů a mnohé děti přes všechno, co díky rodičům prožily, chtějí zpět domů. Vrátit se často nemohou, nemají kam jít. Protože vyrůstaly v nepřírodném prostředí, postrádají hodně sociálních dovedností. Pokud má dítě trvalý pobyt v dětském domově či výchovném ústavu, přináší tato skutečnost velký problém. Trvalý pobyt totiž zaniká až přihlášením jiného trvalého bydliště, a to nelze přihlásit někde na ubytovně. Stává se tedy, že člověk je už řadu let mimo ústav a přitom je tam stále hlášen k trvalému pobytu.

Dětské domovy a výchovné ústavy se snaží udržovat kontakty s biologickými rodinami, aby se do nich mohly děti vrátit. Ale to se daří pouze částečně. Cílem je spolupracovat s rodinou tak, aby vytvořila zdravé prostředí pro návrat dítěte. Zde však narážíme na problém velké pracovní vytíženosti sociálních pracovníků OPD, které nemají dostatek prostoru na tuto, bezesporu důležitou, součást péče o děti ve výchovných zařízeních.

Mladí lidé vycházející z výchovných zařízení vstupují do života psychicky a sociálně nepřipraveni, takřka s holýma rukama. Vlastní pouze několik tisíc korun a základní předměty osobní potřeby, které jim byly poskytnuty. Někteří mají vkladní knížky, které získaly z různých darů či pracovních činností. Mladí mají představu, že tyto peníze použijí na bydlení či vybavu pro domácnost, ale brzy zjistí, že za tyto finanční prostředky mnoho nepořídí. Tak je raději utratí za značkové oblečení, elektroniku nebo je prohýří. Protože neumějí s penězi zacházet, vidí jen velkou sumu peněz,

kteřá je bohužel za nedlouho pryč, aniž by si pořídili to, co předtím plánovali.

V tomto období se u mnoha bývalých svěřenců objevují projevy psychické deprivace, poruchy sociálního vývoje a adaptace. To vše se odráží v jejich narušeném sebevědomí a sebehodnocení. Obtížně pak navazují nové vztahy, případně nezdary je ještě zrazují od dalších pokusů začít „normální život“. Mají odlišné citové prožívání, často neumí myslet na druhé, vše směřuje k vlastnímu uspokojování svých potřeb, bez ohledu na okolnosti. Dívky většinou tuto situaci řeší rychlým sňatkem a dítětem, v čemž hledají východisko z nouze. Svého partnera většinou znají krátce. Někteří začnou sledovat jen blízké, dosažitelné cíle. Jiní mohou řešit svoji situaci v období dospívání negativisticky – přimknou k různým skupinám, jejichž chování vede k trestné činnosti (zejména krádeže, výtržnictví, apod.). V případě, že se dostanou do konfliktu se zákonem, začne se opět o ně zajímat okolí a následně příslušné orgány. Děti z výchovných ústavů potřebují přetřhnout daný životní koloběh, protože jejich rodiče jsou většinou ve výkonu trestu, oni vyrůstají ve výchovném ústavu, kde jsou všichni ve stejné situaci, a když vyjdou v osmnácti nebo devatenácti letech, často umí nejlépe jen krást. Platí pravidlo, že to, co neuměli z trestné činnosti před vstupem do výchovného ústavu, tak se zde naučí a vychází plně „vybavení“ do života. To se jim bohužel stává osudným, za nějaký čas se scházejí opět se svými rodinami a přáteli ve výkonu trestu odnětí svobody.

Děti z výchovných zařízení vstupují do života s nižší úrovní sociální adaptace, ale i nižší úrovní dosaženého vzdělání, kvalifikace i materiálního zabezpečení. Jejich sociálně-ekonomická situace je po odchodu z výchovného zařízení nedostačující a rozhodně tedy zasluhuje pomoc společnosti.

10. DOMY NA PŮL CESTY

Domy na půl cesty poskytují pobytové služby na přechodnou dobu pro osoby do 26 let věku, které po dosažení zletilosti opouštějí školská zařízení pro výkon ústavní nebo ochranné výchovy, popřípadě pro osoby z jiných zařízení pro péči o děti a mládež nebo pro mládež nacházející se v těžké životní situaci. Služba obsahuje tyto činnosti: poskytnutí ubytování, zprostředkování kontaktu se společenským prostředím (pomoc při řešení sociálních a osobních problémů, pomoc při hledání zaměstnání a školy, pomoc v přípravě k samostatnému životu), terapeutické činnosti a pomoc při prosazování práv a zájmů. Služba se poskytuje za úplatu¹³.

Základní principy: dobrovolnost, individuální přístup, aktivita a seberealizace. Uživatelé služeb Domů na půl cesty by si měli uvědomovat tyto cíle: uvědomit si a orientovat se ve své životní situaci, snažit se o odpovědnost a důvěryhodnost, budovat ekonomickou nezávislost, rozvoj osobnosti a vztahů k lidem a společnosti.

---

¹³. www.MPSV.cz

11. SITUACE V ČESKÉM BRODĚ A V KOLÍNĚ

V Českém Brodě se touto problematikou zabývá pouze sociální kurátor. Ale tento člověk se bohužel musí zaobírat ještě několika dalšími věcmi, kterými by se měl zabývat již někdo jiný. Ale bohužel finanční situace je zde taková, že každý zaměstnanec zastupuje několik funkcí. Množství je na úkor kvality, i přesto, že se všichni velice snaží své povolání vykonávat nejlépe a podle všech svých možností.

Není zde žádná organizace, která by mladým lidem nabízela pomoc. Sociální kurátor vede evidenci dětí umístěných ve výchovných zařízeních. Děti, kterým bude ústavní výchova v tom kterém roce končit, navštíví v příslušném zařízení. Stejně tak navštíví i jejich rodinu, do které by se případně měly vrátit. Aby rodina byla náležitě připravená na návrat svého člena, musí se s ní soustavně pracovat, ne pouze krátce před propuštěním dítěte z výchovného zařízení. Pokud rodina nepřijme svého člena nebo sám mladý člověk tento návrat domů odmítá, nastává onen problém s ubytováním. Sociální kurátor v Českém Brodě takovýchto případů řeší kolem čtyřech až pěti ročně. V tomto počtu je schopen se věnovat všem případům, ale ne v takové míře, v jaké by to mladí lidé (z dětských domovů, výchovných ústavů) skutečně potřebovali.

Zajímala jsem se také o situaci v regionu Kolín, pod který spadá Český Brod. I zde vše zůstává na sociálních kurátorech a pracovnících OPD. Ročně zde řeší deset až dvanáct případů. V Kolíně je pouze ubytovna pro bezdomovce, tam se setkávají často osoby několikrát trestané, s asociálním chováním. Mnohdy by tuto nouzovou možnost mladý člověk, alespoň na krátkou dobu využil, je to ale příliš nebezpečné, pro toho, kdo si teprve hledá své místo ve společnosti. Mohlo by to také znamenat začátek jeho krachu. A proto zde nechtějí sociální kurátoři umisťovat mladé lidi, kteří právě odcházejí z výchovných zařízení. Stále hledají jiná alternativní řešení. Vše by vyřešilo založení nějaké organizace, která zde opravdu schází.

12. VYMEZENÍ ČINNOSTI KURÁTORA PRO DOSPĚLÉ

Dle vyhlášky 181/1991 Sb. ministerstva práce a sociálních věcí České republiky.

Péče o občany společensky nepřizpůsobené

§52 Okruh osob

Sociální péče zahrnuje zejména pomoc

- a) občanům propuštěným z výkonu trestu odnětí svobody,
- b) občanům, proti nimž je vedeno trestní řízení, popřípadě jimž byl výkon trestu odnětí svobody podmíněně odložen, a kteří ji potřebují k překonání nepříznivých sociálních situací,
- c) občanům žijícím nedůstojným způsobem života,
- e) občanům propuštěným ze školských zařízení pro výkon ústavní a ochranné výchovy po dosažení zletilosti.

§53 Sociální poradenská péče

Občanům společensky nepřizpůsobeným se poskytuje sociální poradenská péče k překonání obtížných životních poměrů a pomáhají se jim řešit sociální důsledky jejich společenské nepřizpůsobenosti.

§54 Peněžité a věcné dávky

Občanům uvedeným v § 52 lze poskytnout jednorázové peněžité a věcné dávky do výše 1 000 Kč k zabezpečení jejich životních potřeb při splnění podmínky sociální potřebnosti. Při tom se přihlíží k občanům propuštěným z výkonu trestu odnětí svobody i k výši úložného z nápravně výchovných ústavů.

§55 Péče o občany propuštěné z výkonu trestu

Občanům společensky nepřizpůsobeným, kteří jsou ve výkonu trestu odnětí svobody a nejsou schopni práce pro stáří nebo invaliditu nebo jsou občany se změněnou pracovní schopností, se zabezpečuje již před propuštěním na základě hlášení příslušného nápravně výchovného ústavu přiznání dávek nebo služeb sociální péče. Občanům starým nebo pro svůj zdravotní stav vyžadujícím soustavnou péči, pokud nemají příbuzné, kteří

se o ně postarají, se zabezpečuje přijetí do ústavů sociální péče přímo z výkonu trestu odnětí svobody.

§56 Spolupráce s jinými orgány a organizacemi

Při výkonu péče o společensky nepřizpůsobené občany spolupracují obce s orgány činnými v trestním řízení s dalšími státními orgány, s nápravně výchovnými ústavy, zdravotnickými zařízeními, občanskými sdruženími, církvemi, charitativními a jinými organizacemi.

13. VYMEZENÍ ČINNOSTI KURÁTORA PRO MLÁDEŽ

Dle zákona 359/1999 Sb. o sociálně-právní ochraně dětí

§6 odst. c)

Děti, které vedou zahálčivý nebo nemravný život spočívá zejména v tom, že zanedbávají školní docházku, nepracují, i když nemají dostatečný zdroj obživy, požívají alkohol nebo návykové látky, živý se prostitucí, spáchaly čin, který by jinak byl trestným činem. Opakovaně nebo soustavně páchají přestupky nebo jinak ohrožují občanské soužití.

Odst. d)

Děti, které se opakovaně dopouští útěků od rodičů nebo jiných fyzických nebo právnických osob odpovědných za výchovu dítěte.

Sociální kurátor má tedy v náplni své práce mnohé z toho, co by mladý člověk po odchodu z ústavní výchovy potřeboval. Je zde však několik okolností, které takové spolupráci brání. Klientela sociálních kurátorů je skutečně široká. Je pak možné se každému klientovi skutečně věnovat individuálně? Žádají mladí lidé o jejich pomoc a jsou ochotni s kurátory spolupracovat?

Sociální kurátorka v Českém Brodě má seznam dětí umístěných v ústavním zařízení. Děti, kterým bude ústavní výchova v tom kterém roce

končit, navštíví v příslušném zařízení. Stejně tak navštíví i jeho rodinu, do které by se měl případně vrátit. V mnoha případech však jeho budoucí život v původní rodině není možný. Aby byla rodina náležitě připravená na návrat svého člena, je třeba s ní pracovat soustavně, ne pouze krátce před propuštěním dítěte z ústavní výchovy. Pokud rodina nepřijme svého člena nebo sám mladý člověk tento návrat odmítá, nastává problém s ubytováním. Některé dětské domovy mají Domy na půl cesty, kde mohou děti odcházející z domova zůstat. V některých případech mladí lidé získají zaměstnání, ve kterém jim zaměstnavatel poskytne ubytovnu. Zde bohužel nemohou mít nahlášen trvalý pobyt, ten tedy i nadále zůstává v dětském domově či výchovném ústavu. V tomto případě si vše potřebné musejí zařizovat v místě trvalého pobytu, i když se zde již nezdržují.

14. 359/99. Sb. ZÁKON O SOCIÁLNĚPRÁVNÍ OCHRANĚ DĚTÍ

– znění dle 52/04 Sb.

§1 Sociálně právní ochrana dětí

Sociálně-právní ochranou dětí se rozumí zejména

- a) ochrana práva dítěte na příznivý vývoj a řádnou výchovu,
- b) ochrana oprávněných zájmů dítěte, včetně ochrany jeho jmění,
- c) působení směřující k obnovení narušených funkcí rodiny.

§2

(1) Pro účely tohoto zákona se dítětem rozumí nezletilá osoba.

(2) Sociálně právní ochrana se poskytuje dítěti, které na území České republiky má trvalý pobyt

a) má podle zvláštního předpisu (Zákon č. 326/1999 Sb.) upravujícího pobyt cizinců na území ČR povolen trvalý pobyt nebo je hlášeno k pobytu na území ČR po dobu nejméně 90 dnů,

b) podalo návrh na zahájení řízení o udělení azylu,

c) je oprávněno trvale pobývat, (Zákon č. 221/2003 Sb.) nebo pobývá s rodičem, který podal žádost o udělení oprávnění k pobytu za účelem poskytnutí dočasné ochrany na území ČR nebo které pobývá na základě

uděleného oprávnění k pobytu za účelem dočasné ochrany na území ČR podle zvláštního právního předpisu §87 zákona č. 326/1999 Sb.

§4

Soc.právní ochranu zajišťují orgány sociálně-právní ochrany, jimiž jsou

- a) krajské úřady,
- b) obecní úřadys rozšířenou působností,
- c) obecní úřady,
- d) ministerstvo,
- e) Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí se sídlem v Brně.

Soc.právní ochranu dále zajišťují

- a) obce v samostatné působnosti,
- b) kraje v samostatné působnosti,
- c) komise pro sociálně-právní ochranu dětí,
- d) další právnické a fyzické osoby, jsou-li výkonem soc.právní ochrany pověřeny.

§5

Předním hlediskem sociálně-právní ochrany je zájem o blaho dítěte.

§6

(1) Soc.právní ochrana se zaměřuje zejména na děti,

- a) jejichž rodiče
  - 1. zemřeli
  - 2. neplní povinnosti plynoucí z rodičovské zodpovědnosti
  - 3. nevykonávají nebo zneužívají práva plynoucí z rodičovské zodpovědnosti;
- b) které byly svěřeny do výchovy jiné fyzické osoby než rodiče, pokud tato osoba neplní povinnosti plynoucí ze svěřeni dítěte do její výchovy;
- c) které vedou zahálčivý nebo nemravný život spočívá zejména v tom, že zanedbávají školní docházku, nepracují, i když nemají dostatečný zdroj obživy, požívají alkohol nebo jiné návykové látky, živí se prostitucí, spáchaly trestný čin nebo, jde-li o děti mladší patnácti let, spáchaly čin, který by jinak

byl trestným činem. Opakovaně nebo soustavně páchají přestupky nebo jinak ohrožují občanské soužití;

d) které se opakovaně dopouští útěků od rodičů nebo jiných fyzických nebo právnických osob odpovědných za výchovu dítěte;

e) na kterých byl spáchán trestný čin ohrožující život, zdraví, jejich lidskou důstojnost, mravní vývoj nebo jmění, nebo je podezření ze spáchání takového trestného činu; pokud tyto skutečnosti trvají po takovou dobu nebo jsou takové intenzity, že nepříznivě ovlivňují vývoj dětí nebo jsou a nebo mohou být příčinou nepříznivého vývoje dětí.

(2) jinými fyzickými nebo právnickými osobami odpovědnými za výchovu dítěte se pro účely tohoto zákona rozumí osoby, kterým bylo dítě svěřeno do výchovy rozhodnutím příslušného orgánu.

§10

Obecní úřad je povinen

a) vyhledávat děti uvedené v §6 odst.1,

b) působit na rodiče, aby plnili povinnosti vyplývající z rodičovské odpovědnosti,

c) projednat s rodiči odstranění nedostatků ve výchově dítěte,

d) projednat s dítětem nedostatky v jeho chování,

e) sledovat, zda je na základě kontrolních oprávnění (např. §46 zákona č. 202/1990 Sb., o loteriích a jiných podobných hrách.) zamezováno v přístupu dětí do prostředí, které je z hlediska jejich vývoje a výchovy ohrožující,

f) poskytnout nebo zprostředkovat rodičům na jejich žádost poradenství při uplatňování nároků dítěte podle zvláštních předpisů (např. zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře,...)

g) oznámit obecnímu úřadu obce s rozšířenou působností skutečnosti, které nasvědčují tomu, že jde o děti uvedené v §6 odst.1.

§11

1) Obecní úřad s rozšířenou působností

a) pomáhá rodičům při řešení výchovných nebo jiných problémů souvisejících s péčí o dítě,

b) poskytuje nebo zprostředkovává rodičům poradenství při výchově a vzdělávání dítěte a při péči o dítě zdravotně postižené,

c) pořádá v rámci poradenské činnosti přednášky a kurzy zaměřené na řešení výchovných, sociálních a jiných problémů souvisejících s péčí o dítě a jeho výchovou,

d) zajišťuje přípravu fyzických osob vhodných stát se osvojiteli nebo pěstouny k přijetí dítěte do rodiny a poskytuje jim poradenskou pomoc související s osvojením dítěte nebo svěřením dítěte do pěstounské péče, zejména v otázkách výchovy dítěte.

Opatření na ochranu dětí -§14 - §18

Činnost orgánů sociálně-právní ochrany při svěřením dítěte do výchovy jiných fyzických osob než rodičů - §19

Zprostředkování osvojení a pěstounské péče - §27

§29 Sledování výkonu ústavní výchovy a ochranné výchovy

(1) Obecní úřad obce s rozšířenou působností sleduje dodržování práv dítěte ve školských zařízeních pro výkon ústavní a ochranné výchovy, 26) v ústavěch sociální péče 27) a ve zvláštních dětských zdravotnických zařízeních 28) a v obdobných ústavěch, umožňují-li zvláštní právní předpisy, aby byly zřízeny právníky nebo fyzickými osobami, sleduje zejména rozvoj duševních a tělesných schopností dětí, zda trvají důvody pro pobyt dítěte v ústavním zařízení, zjišťuje, jak se vyvíjí vztahy mezi dětmi a jejich rodiči. Obecní úřad obce s rozšířenou působností působí k tomu, aby byli v ústavním zařízení sourozenci umístěni společně.

(2) Zaměstnanec obce s rozšířenou působností zařazený do obecního úřadu je povinen nejméně jednou za 6 měsíců navštívit dítě, kterému byla

nařízena ústavní výchova nebo uložena ochranná výchova, a dítě uvedené v § 10 odst. 5, a to na základě zvláštního oprávnění vydaného obecním úřadem obce s rozšířenou působností, v němž je uvedeno jméno a příjmení zaměstnance, jeho další osobní údaje a vymezena činnost, kterou může tento zaměstnanec vykonávat.

(3) Zaměstnanec obce s rozšířenou působností zařazený do obecního úřadu je oprávněn hovořit s dítětem bez přítomnosti dalších osob, zejména zaměstnanců ústavního zařízení, a má právo nahlížet do dokumentace, kterou ústavní zařízení o dítěti vede.

(4) Zjistí-li zaměstnanec obce s rozšířenou působností zařazený do obecního úřadu, že ústavní zařízení porušilo povinnosti vyplývající z tohoto zákona nebo zvláštních právních předpisů, je povinen tuto skutečnost neprodleně oznámit obecnímu úřadu obce s rozšířenou působností a zřizovateli tohoto ústavního zařízení, popřípadě orgánu, který je zřizovateli nadřízen, a osudu, který nařídil ústavní výchovu nebo uložil ochrannou výchovu; tím není dotčena povinnost vyplývající ze zvláštního právního předpisu.

(5) Jestliže zaměstnanec obce s rozšířenou působností zařazený do obecního úřadu oznámil porušení povinnosti ústavním zařízením, sleduje příslušný obecní úřad obce s rozšířenou působností, zda došlo k odstranění zjištěných nedostatků, a působí k přijetí potřebných opatření vedoucích k nápravě.

(6) Ústavní zařízení jsou povinna

a) zajistit zaměstnanci obce s rozšířenou působností zařazenému do obecního úřadu obce s rozšířenou působností přístup do ústavního zařízení a poskytnout mu potřebné listiny, doklady nebo zprávy vztahující se k dítěti a jeho rodičům, pokud je ústavní zařízení má k dispozici,

b) umožnit styk zaměstnance obce s rozšířenou působností zařazeného do obecního úřadu obce s rozšířenou působností s dítětem, kterému byla nařízena ústavní výchova nebo uložena ochranná výchova,

c) oznamovat neprodleně obecnímu úřadu obce s rozšířenou působností děti, které přicházejí v úvahu jako vhodné k osvojení nebo ke svěřením do pěstounské péče,

d) odeslat neprodleně písemné podání dítěte adresované soudu, obecnímu úřadu obce s rozšířenou působností, jinému státnímu orgánu nebo pověřené osobě bez kontroly jeho obsahu,

e) vyžádat si písemný souhlas obecního úřadu obce s rozšířenou působností k pobytu dítěte podle § 30,

f) informovat obecní úřad obce s rozšířenou působností o nadcházejícím propuštění dítěte z ústavního zařízení,

g) informovat obecní úřad obce s rozšířenou působností a soud, který dítěti nařídil ústavní výchovu nebo uložil ochrannou výchovu, o útěku dítěte z ústavního zařízení a o přemístění dítěte do jiného ústavního zařízení.

(7) Ústavní zařízení uvedené v odstavci 1 může navštívit také zaměstnanec kraje nebo ministerstva. Pro zaměstnance kraje nebo ministerstva platí obdobně odstavce 3 až 6 a pro povinnost mít zvláštní oprávnění k návštěvě ústavního zařízení platí obdobně odstavec 2. Oprávnění vydává, jde-li o zaměstnance kraje, krajský úřad, a jde-li o zaměstnance ministerstva, ministerstvo.¹⁴

---

¹⁴ 359/1999 Sb. Zákon o sociálně-právní ochraně dětí

15. VÝZKUMNÝ PROJEKT

- Výzkumný projekt: 1. určení cíle výzkumu
2. volba techniky výzkumu
  3. výběr vzorku respondentů

1. Tato práce se týká mladých lidí z dětských domovů a výchovných ústavů, jejich možností po odchodu z těchto výchovných zařízení. Cílem výzkumu bylo také zjistit, kdo může těmto lidem poskytnout pomoc a v jaké výši. Zaměřila jsem se na mládež, která spadá pod kurátora v Českém Brodě, ale pro malý počet respondentů, jsem si přibrala ještě mládež z regionu Kolín. Chtěla jsem tedy poznat, jaké představy mají o svém budoucím životě – o životě po opuštění řádu, bezstarostnosti a jistoty. Tento malý výzkum bych označila jako sondu do představ a přání mladistvých ve výchovných zařízeních. Myslím si, že jejich odpovědi mnohdy více než o skutečnosti, vypovídají právě o jejich touhách a přáních.

2. Jako techniku jsem zvolila dotazník, který obsahoval jak typ uzavřených politomických otázek (respondenti měli možnost zvolit odpověď z několika variant), tak otázky volné otevřené (respondenti měli možnost napsat svůj názor). Pro každou otázku jsem vypracovala tabulku, do které jsem zaznamenala výsledky odpovědí v procentech, a to zvlášť pro muže pro a zvlášť ženy.

3. Dotazník jsem vypracovala pro skupinu mladistvých (ve věku od šestnácti do devatenácti let) v dětských domovech a výchovných ústavech, kteří již snad přemýšlejí nad svým budoucím životem, nad tím, co bude, až ústav opustí. Oslovila jsem ředitele čtyřech dětských domovů a dvou výchovných ústavů, s žádostí o předání dotazníků svým svěřencům. Rozeslala jsem 45 dotazníků a získala jsem 36 vyplněných dotazníků. Jsem si vědoma, že počet respondentů je nízký na to, abych mohla ze získaných odpovědí učinit obecnější závěry. Rozhodně jsou však vyplněné dotazníky cenným a zajímavým zdrojem informací.

16. VYHODNOCENÍ VÝZKUMNÉHO PROJEKTU

Tabulka č. 1

Pohlaví	
Muž	43%
Žena	57%

Na dotazník odpovídalo 43 % chlapců a 57 % dívek.

Tabulka č. 2

Věk	Muži	Ženy
16 – 17 let	32%	41%
18 let	8%	8%
19 let	3%	8%

75% dotázaných bylo ve věku 16-17 let. V prodloužené péči tj. do 19 let zůstává ve výchovných zařízeních pouze 11% dotázaných, což patrně souvisí s úrovní dosaženého vzdělání.

Tabulka č.3

Započaté vzdělání	muži	Ženy
Učební obor	23%	40%
Učební obor s maturitou	11%	3%
Střední škola		11%
Pomaturitní studium		3%

Myslím si, že není překvapením, že 63% chlapců a dívek se vzdělává v učební oboru. Jsou i tací, kteří si zvolili učební obor s maturitou (14%) či střední školu. Mezi mladistvými je výjimkou ten, který se rozhodne pro další studium po maturitě.

Tabulka č.4

Délka pobytu v DD, VÚ	Muži	Ženy
Méně než 5 let	14%	23%
5- 10 let	23%	17%
Déle než 10 let	6%	17%

Z odpovědí vyplývá, že 40% dotázaných je v domově 5 – 10 let a 23 % více než 10 let. 63% mladistvých tedy strávilo v ústavu většinu svého dětství a dospívání.

Tabulka č.5

Poznal(a) jste i jiná ústavní zařízení?	Muži	Ženy
Tento DD, VÚ je jediný	20%	19%
Není první	15%	32%
Předcházel kojenecký ústav	8%	6%

Pro 39 % dotázaných je tento ústav jediný, který ve svém životě poznali. 62% respondentů poznalo i jiná ústavní zařízení a 14% z nich prošlo kojeneckým ústavem.

Tabulka č.6

Udržujete kontakt s příbuznými?	Muži	Ženy
S jedním z rodičů	15%	20%
S příbuznými (teta, prarodiče, strýc...)	11%	17%
Nemám žádné příbuzné	5%	
Nemám zájem se s nimi stýkat	12%	20%

35% respondentů udržuje kontakt s jedním z rodičů, 28% s někým z příbuzenstva. Z toho vyplývá, že 63% dětí má zájem se stýkat se svojí rodinou!

Tabulka č. 7

Kde trávíte prázdniny?	Muži	Ženy
Pouze v DD, VÚ či na jejich akcích	17%	31%
Doma, u příbuzných	20%	
S přáteli mimo DD, VÚ		6%

48% respondentů zůstává v ústavu nebo se účastní jeho akcí (organizovaných táborů, dovolených). Přestože 63% mladistvých uvedlo, že má někoho blízkého a má zájem se s ním stýkat, tak jen 40% je to umožněno. Rodiče ani vzdálení příbuzní ve většině případů o děti nejeví žádný zájem.

Tabulka č. 8

Plánujete si budoucnost po odchodu z DD, VÚ?	Muži	Ženy
Nechám to osudu	9%	20%
Chci si hlavně založit rodinu	-	3%
Chci se vrátit domů	9%	11%
V první řadě vydělat peníze	11%	6%
Jinak	14%	17%

29% respondentů nechává svoji budoucnost osudu, z toho je 20% dívek, což bych předpokládala, že bude spíše naopak. Že dívky chtějí mít budoucnost zajištěnu, více než chlapci. 20% mladistvých se chce po skončení pobytu v ústavu vrátit domů k rodině, i přesto, jak se k nim rodiče zachovali. 31% uvádí odpověď „jinak“ – většinou získat byt a najít si zaměstnání; hlavně odejít z DD, VÚ- je jedno kam a co bude dál; ...

Tabulka č. 9

Myslíte, že bude snadné nalézt zaměstnání?	Muži	Ženy
Mám už něco vyhlídnutého	21%	15%
Věřím, že s pomocí Úřadu práce určitě	22%	42%
Klidně mohu brát podporu, nemusím pracovat	-	-

36% respondentů má již vyhlídnuto určité zaměstnání a zbývajících 64% věří, že s pomocí Úřadu práce nějaké zaměstnání získá. Žádný z respondentů si nemyslí, že nemusí pracovat.

Tabulka č. 10

Jak naložíte s penězi, které dostanete při odchodu z DD, VÚ?	Muži	Ženy
Koupím si věci potřebné pro domácnost	34%	45%
Konečně si koupím, co budu chtít	3%	-
Jinak	6%	12%

Víme již, že se člověk odcházející z výchovného zařízení může rozhodnout, jak naloží s penězi, které obdrží. 79% respondentů uvádí, že si nakoupí věci potřebné pro domácnost. Alespoň toto je jejich odhodlání. Jak se ale skutečně zachovají, až peníze dostanou do rukou? Když nikdy před tím tolik peněz v ruce neměli a hlavně je nikdo nenaučil, jak s penězi pořádně hospodařit.

Otázka č. 11

V této otázce jsem nechala respondentům prostor pro volné odpovědi. Zajímalo mě, zda vědí, kdo jim může pomoci při odchodu z výchovného zařízení a zda budou chtít této možnosti využít.

Odpovědi byli různé, většina respondentů uvedla sociální pracovníci, už méně jich uvedlo sociálního kurátora. Dále uvádějí možnost Domu na půl cesty (asi 25% respondentů), někteří očekávají pomoc od

rodičů. Kolem 20% mladistvých pomoc nechce vyhledat, i když vědí, kdo jim může pomoci. Spoléhají se sami na sebe.

Co jsem touto sondou zjistila? Většina mladistvých v dětských domovech a výchovných ústavech má svoji rodinu a 63% z nich stojí o styk s příbuznými. Někteří se ke své rodině dokonce chtějí vrátit, i přesto, že ve většině případů vděčí svým rodičům za to, že se do výchovného zařízení dostali. Velké procento respondentů se svými příbuznými nechce mít nic společného a vůbec je nevyhledávají. Nepovažují vlastní rodinu za opravdové zázemí. Ale tím pro ně bohužel není ani dětský domov či výchovný ústav, ve kterém vyrůstají. Necítí zázemí nikde. Spoléhají se sami na sebe a hlavně na osud „*prý to nějak dopadne*“. Podle mého názoru v této chvíli mladý člověk, který právě opustil řád a pravidla, příliš nestojí o „moudré rady“. Touží si spoustu věcí vyzkoušet, užít si, nasbírat nějaké zkušenosti v reálném životě. A až později bude potřebovat opravdovou pomoc a rady, jak dál. V pozdější době by jistě tuto pomoc upřímě přivítal. Možná by se tak mnoho mladistvých vyhnulo problémům, které vyvstanou, až nějakou dobu po opuštění výchovného zařízení.

K otázce použití peněz, které dostanou při odchodu ze zařízení, se tři čtvrtiny dotázaných postavilo velice zodpovědně. Většinou se však stává, že skutečnost je jiná. Tito mladí lidé nejsou zvyklí mít více peněz najednou, neumí s nimi tolik hospodařit. Nejdříve si každý z nich koupí to, co se jim líbí, a až potom hledí na důležité věci. Stává se ale, že na důležité potřeby peníze nezbydou!

A až v této chvíli si mladý člověk uvědomuje, co mu opravdu schází. Ve většině případů to jsou právě peníze, od nichž se odvíjí otázka bydlení a celková sociální situace. Pravidelný a dostatečný přísun financí, je dost velkým problémem. Ať už si ho jsou dostatečně vědomi či nikoli.

Jednou z nejdůležitějších věcí je zaměstnání. 36% respondentů má již vyhlédnuto nějaké zaměstnání a zbývajících 64% věří, že s pomocí Úřadu práce nějaké zaměstnání získá. Což může být skutečně velmi obtížné, pro mladého člověka bez dostatečného vzdělání a praxe. Je potřebná skutečně velká odhodlanost a vytrvalost k získání vhodného zaměstnání. Všichni z dotázaných si jsou vědomi toho, že pracovat musí a to je dobrý začátek.

17. KASUISTIKA

Pan Karel L. trvalým bydlištěm v Praze, narozen v Českém Brodě, zaměstnán jako popelář, poté pracoval jako expedient v pekárnách Odkolek a poté byl hlídačem parkoviště. Od roku 1990 je vdovcem. Je otcem třech dětí, chlapců Karla, Davida a Petra. Karel a David jsou dvojčata, Petr je o rok mladší. Pan Karel má ještě dva nevlastní syny (Martina a Jaroslava), kterých se ujal, když manželka zemřela, jsou z jejího prvního manželství. Nyní pan Karel žije v bytě 3+1, společně s ním zde žije jeho nynější družka Anežka, která je zároveň jeho neteří. Společně mají dceru Zuzanu.

V evidenci orgánu sociálně-právní ochrany v Praze, byla rodina již od roku 1994, kdy se objevily první problémy. Matka i otec dětí byli alkoholici, zanedbávali své děti. Chlapci neměli pojištění, chodili ve špinavém oblečení, vybírali popelnice, začali krást. Chodili ke stánku s grilovanými kuřaty, kam chodili jíst vyhozené zbytky. (Na otázku: „Proč vám rodiče také nekoupí kuře?“ Odpověděli: „Oni jsou pořád vožralí!“)

Závažnější problémy s chlapci nastaly poté, co zahájili školní docházku. Ze školy chodily neustálé stížnosti, protože chlapci kradli spolužákům i učitelům peníze. David a Petr byli umístěni na měsíc v dětské léčebně v Bukovanech u Příbrami. Po návratu se problémy poněkud zlepšily. David, na doporučení lékařky z dětské psychiatrické ambulance, byl na několik týdnů umístěn do Centra pro dítě a rodinu Zelený dvůr v Dolních Počernicích. Poté byly děti umístěny v Dětském krizovém centru, protože měly velice špatné chování. Po propuštění museli docházet jednou za čtrnáct dní na terapie do DKC. Nařízení znělo, že budou i nadále pod dohledem DKC, do rodiny budou docházet sociální pracovnice z DKC. Nad výchovou byl soudem nařízen dohled pro záškoláctví, drobné krádeže a nerespektování dospělých.

V 1996 byly děti umístěny do dětského domova v Krompachu. Chlapci pobírají sirotčí důchody a přídatky na dítě (jsou zasílány na účet Zvláštní školy internátní v Krompachu).

Pan Karel se svojí družkou se odstěhoval do malé obce poblíž Českého Brodu, ve které se pan Karel narodil. Z tohoto důvodu byl případ přeložen z Prahy z oddělení péče o dítě do Českého Brodu.

Karel - byl umístěn do dětského domova Krompach, a poté byl přeložen do výchovného ústavu v Kutné Hoře, kde navštěvoval učiliště, obor malířské a natěračské práce. Má průměrný prospěch ve škole, je bezproblémový, vstřícný, klidný, manuálně zručný, rád si čte. Jako malý, navštěvoval zvláštní mateřskou školu, rodiče však neplatili školné, a proto byla docházka ukončena. Byl operován na strabismus, následná operace kyčlí. V roce 1995 byl společně s bratrem Petrem pohlavně zneužit.

Autoritu respektuje bez výhrad. Vazba na bratry je silná. Aktuální intelektový výkon se pohybuje v hraničním pásmu podprůměru a mentální retardace. Lze pozorovat projevy citové deprivace v nepodnětném rodinném prostředí, ve kterém nebyly plněny ani základní potřeby.

Společně s Petrem obývali jeden pokoj. Z peněz ze sirotčího důchodu si chlapci vybavili pokoj, měli tam hlavně elektroniku.

V červnu 2004 ukončil učiliště a dál studovat již nechtěl.

David – docházel do Zvláštní školy, učil se špatně (horší průměr). Dvakrát byl na léčení v psychiatrické léčebně. Je výbušné afektivní povahy, prudšas, má velké výkyvy v chování. Navštěvoval učiliště v Děčíně, obor zedník. Ale přešel na obor Pečovatelské práce, kvůli zdravotnímu stavu. S novým učebním oborem byl velice spokojen. V ústavní výchově byl do devatenácti let, vzhledem k nedokončenému studiu, které chtěl dokončit.

Nyní je bezproblémový až na „občasné výpadky. Je schopný, zařídil si doklady, založil si účet v bance, instaloval počítač, což je paradox, protože má lehkou mozkovou dysfunkci. V psychologickém posudku měl zapsáno, že je zaostalý a v budoucnosti nikdy nebude moci bydlet sám, protože by se o sebe nedokázal postarat.

V roce 2004 na vlastní žádost ukončil dobrovolný pobyt ve výchovném ústavu. Bylo mu vyčteno nedodržování kázně v docházkách na praktickou výuku, napadl vedoucí vychovatelku. Ve zlosti roztrhal Dohodu o dobrovolném pobytu. S přihlédnutím k těmto skutečnostem mu bylo zajištěno bydlení na internátě Odborného učiliště v Děčíně – Křešicích. Odborné učiliště dokončil.

Psychologické vyšetření - matka děti zanedbávala - alkoholička, otec také alkoholik. LMD, psychomotorická retardace. V kontaktu neklidný, masivní mimovolní pohyby, nekoncentrovaný, úkoly jen málo zaujmou, dyslálie ve verbálním projevu. Intelektový výkon v pásmu slabomyslnosti ve verbální i názorové složce. Výrazně pod věkovou normou je grafomotorika. V chování projevy LMD se silnými deprivacími rysy. Snížená sociální přizpůsobivost, chybí sebeovládání, tendence na sebe upozorňovat. Vyžaduje maximálně individualizovaný přístup. Psychická deprivace od raného dětství, slabé a nepodnětné výchovné vedení v neuspořádané rodině. Po nástupu do školy byl tichý, zakřiknutý. Ve třídě se nikým nespřátelil, vystačí si sám. Je velice hravý. Chová se agresivně a nepřátelsky. Je nutné ho neustále zaměstnávat. Autoritu učitele respektuje s výjimkou situace, kdy se dostane do afektu. Má zájem o výuku. Snaha neustále na sebe poutat pozornost svého okolí. Má neurotické projevy (ocucává si palec). Vyžaduje klidný, tolerantní přístup ze strany učitele. Na umístění v DD reagoval agresivně. Odmítání jakéhokoli úkolu. Pomalu si zvykl. S cizím prostředím se vyrovnával obtížně. Důležitým momentem v jeho adaptaci byl stále se prohlubující osobní vztah s ostatními „obyvateli“ ústavu, zvláště dospělými. Neumí si uspořádat své osobní věci. V zátěžových situacích je bezradný a vyžaduje pomoc dospělého. Schází mu sebevědomí, nahrazuje ho tím, že na sebe upozorňuje různými nevhodnými způsoby. Jeho projevy agrese jsou někdy dost silné, jsou často reakcemi na situace, které nedokáže zvládnout. Velmi citově vázaný na otce. Platí důsledný, klidný, jemu nakloněný naprosto individuální přístup.

Petr byl umístěn v Dětském domově v Krompachu, docházel do školy ve Cvikově. Moc dobře se neučil, známky měl podprůměrné. Kradl, ale na vše se přišlo, vše bylo vráceno. Byl přeložen do výchovného ústavu v Kutné Hoře.

Rád sportuje, drobnější postavy, zdravý. V roce 1995 pohlavně zneužit, společně s bratrem Karlem, starším mužem, který byl dopaden.

Psychologické vyšetření: v kontaktu spíše otažitý, nedůvěřivý, pesimisticky laděný. Pracuje pomalým tempem, velmi se snaží, chce vyniknout, být chválen. Průměrná inteligence. SPU na podkladě LMD již do značné míry

kompenzované, dosud výrazně subnormní grafomotorika. Problémové chování v důsledku dlouhodobě neuspořádaného rodinného prostředí, slabá všestranná péče, psychická deprivace od raného dětství. Otec i matka měli problémy s alkoholem. Adaptace probíhala pomaleji. V kolektivu byl zpočátku divoký, vyvolával hádky a fyzické pře. Po několika dnech se jeho chování zlepšilo. Zpočátku nerespektoval autoritu dospělých, urážel se, dělal co chtěl. Zanedlouho přišla velká změna. Respektuje autoritu, je přátelský a veselý. Velmi motivačně působí pochvala či pohlazení. Zdatný v tělesné výchově. Snadno si našel kamarády.

Zuzana – ze začátku byla společně s bratry v dětském domově v Krompachu, a poté byla dána do pěstounské péče. Docházela do Zvláštní školy, velice milá a šikovná dívka.

Při ukončení pobytu chlapců ve výchovných zařízeních jim pomáhala sociální pracovnice a sociální kurátorka z Českého Brodu nalézt vhodné ubytování. Byla podána žádost na Městském úřadě v Českém Brodě (odbor správy a majetku města). Žádost byla kladně vyřízena a chlapci dostali k pronájmu sociální byt 1+1 v Českém Brodě. Chlapci měli naspořeno každý přes 70 000 Kč. Zaplatili nájem na tři měsíce dopředu, nakoupili si vybavení a začali si hledat zaměstnání. Karel nastoupil na veřejně prospěšné práce a David podal žádost na invalidní důchod. S bratrem Petrem udržují kontakt. Petr odešel z výchovného ústavu, když mu bylo osmnáct let, učební obor nedokončil, i přes doporučení sociální kurátorky. Chtěl si zařídit svůj vlastní život. Nyní bydlí u svého kamaráda a zaměstnání si hledá. S bratry se stýká i nadále.

Otec své děti nikdy nenavštívil, ani nedal o sobě nic vědět. Chlapci k němu mají docela kladný vztah. Po odebrání dětí se pan Karel rozešel se svojí družkou, ztratil zaměstnání a následně ztratil i byt. Stal se bezdomovcem, kradl. Poté trestán a nyní je ve výkonu trestu odnětí svobody.

18. ROZHOVORY

18.1 KAREL

Jak dlouhou dobu jste strávil ve výchovném ústavu?

„V Kutné Hoře jsem byl tři roky, ale před tím jsem prošel spousty ústavů. Myslím, že asi pěti. V dětském domově jsem vyrůstal od desíti let. A odcházel jsem loni v létě, to mi bylo devatenáct let.“

Jak by jste popsal léta ve výchovném ústavu? Jak na ně vzpomínáte?

„Na výchovný ústav Kutná Hora vzpomínám dobře, protože mi velmi pomohli. Když jsem měl například nějaké problémy (například mezi klukama, ve škole,...), tak mi je pomohli vyřešit. Nebo když jsem neměl kam jezdit, tak mě brali na výlety a tak... Abych se cítil dobře a abych nebyl smutný, za to jim moc děkuji! Výborně jsem si rozuměl s vychovateli, asi víc než s klukama.“

Co jste tam dělal ve svém volném čase?

„Ze začátku jsem se strašně nudil, než jsem se rozkoukal. Potom jsem chodil ven, do kina, plavat, hrál jsem fotbal, jezdil na kole, dělal jsem keramiku a spoustu jiných věcí. Rád na to vzpomínám. Teď toho tolik nedělám a to je škoda, ale brzy zase začnu!“

Jak jste se připravoval na své budoucí povolání?

„Nemohl jsem se rozhodnout, na jaký obor mám jít. Nakonec jsem si vybral povolání – malířské a natěračské práce. Protože když jsem byl ještě v dětském domově v Krompachu, tak jsme tam měli „pracovku“, a tam jsme dělali všechno možné. A když jsme natírali, tak mě to bavilo a tak jsem to šel dělat.“

Plánoval jste si budoucnost před tím, než jste opustil výchovný ústav?

„Ano plánoval. Protože už přišel čas, abych se o sebe postaral sám o sebe. Nejdřív jsem si chtěl sehnat byt, práci a potom se oženit a mít rodinu.“

Můžete nyní zhodnotit, zda se vám vaše plány uskutečnily?

„Část plánu ano. Akorát by to mohlo být lepší, ale snažím se, aby se všechny mé plány podařily. Ale musím na to jít pomalu, ale vím, že toho docílím! Chci získat byt do svého vlastnictví, na to musím nejdřív ušetřit. A nakonec se ožením.“

Pomáhal vám někdo při odchodu z výchovného ústavu?

„Ano, všichni z výchovného ústavu, paní ze sociálky, které za mnou jezdily. Moc mi všichni pomohli, mám byt a to je dobré pro začátek. Pochytil jsem od nich nějaké zkušenosti. A hlavně oni mě měli rádi, i teď! Pořád se scházíme, vždy si s nimi rád popovídám! Teď bydlíme společně s Davidem, docela si rozumíme a v společné domácnosti nám to klapě!“

Myslíte, že vás výchovný ústav připravil pro život?

„Ano velmi. Jsem moc rád. Nikdy na ně nezapomenu a moc jim děkuji!“

18. 2 DAVID

Jak dlouhou dobu jste strávil v dětském domově?

„V Dětském domově Krompach jsem byl devět let. Jinak jsem byl ve více ústavech.“

Jak by jste popsal léta v dětském domově? Jak na ně vzpomínáte?

„Těšil jsem se, až mi padne devatenáct let, až mě z dětského domova pustí. Na tento dětský domov nikdy vzpomínat nebudu! Mám proto své důvody.“

Co jste tam dělal ve svém volném čase?

„Věnoval jsem se počítačovým kurzům, to mě bavilo, jinak asi nic.“

Jak jste se připravoval na své budoucí povolání?

„Zalíbila se mi zedničina, ale poté jsem musel přestoupit ze zdravotních důvodů. Přestoupil jsem na obor pečovatelské práce. Tato práce mě i více bavila. Chtěl jsem pracovat někde v nemocnici. Baví mě pracovat s lidmi.“

Plánoval jste si budoucnost před tím, než jste opustil dětský domov?

„Za léta strávené v dětském domově jsem si nic neplánoval. A tak jsem neměl žádné plány.“

Máte nějaké plány nyní do budoucna?

„Zatím jsem o žádných plánech neuvažoval!“

Pomáhal vám někdo při odchodu z dětského domova?

„Pomáhal mi bratr – Karel, přijel pro mě a teď s ním bydlím. Jsem spokojen.“

Myslíte, že vás dětský domov připravil pro život?

„Asi ano, ale dost málo!“

19. ZÁVĚR

Předkládaná práce se snaží zmapovat a nastínit situaci mladých lidí, kteří opouštějí dětské domovy či výchovné ústavy a ocitají se tvář v tvář běžnému životu.

Cílem mé práce bylo zjistit, jakou úlohu zastává stát při zařazování těchto lidí do společnosti. Důležité bylo ukázat náš sociální systém náhradní rodinné péče na konkrétních případech. Proto jsem si zvolila mne osobně známou oblast Českého Brodu a okolí. Zjistila jsem, že se zde nenachází žádná organizace, která by se touto problematikou zabývala. A dokonce ji nenajdeme ani v regionu Kolín, pod který Český Brod spadá.

Osudy opuštěných dětí jsou bezpochyby přímo závislé na kvalitě a účinnosti ústavní péče – dosud nejrozšířenější formy náhradní výchovné péče u nás. Dětské domovy by však měly být pouze přechodnými, krátkodobými útočišti a pouze podpůrnými institucemi v systému náhradní výchovné péče. Zásadním a nejdůležitějším faktorem při změně koncepce náhradní rodinné péče by měla být snaha odpovědných lidí, aby co nejvíce dětí bylo umístováno do náhradních rodin, bylo adoptováno nebo jim alespoň byla nařízena pěstounská péče. Je ale také faktem, že je nutné splňovat určitá, zákonem stanovená, kritéria. Tato kritéria jsou sice přísná, ale v této velice citlivé záležitosti zároveň nutná.

Další důležitou složkou je prevence. Snaha co nejlépe zamezit či omezit umístování dětí do výchovných ústavů. Ani to nejlepší hmotné zabezpečení a zařízení ústavu totiž nepřispívá k uspokojování základních psychických potřeb dětí. Dětem chybí identifikační vzory, nemohou si osvojit a zažít určité role pro chování v různých životních situacích.

Pozitivním faktem ale samozřejmě zůstává, že ubývá dětských domovů klasického typu, které už vůbec nemohou zajistit dostatečné podmínky pro zdravý vývoj dětí. Psychická deprivace u dětí z výchovných zařízení přetrvává až do dospělosti, způsobuje poruchy sociální adaptace a navozuje pocit sociální izolace.

Péče o propuštěné z výchovných zařízení je důležitou součástí našeho systému sociální péče a neměla by se tedy omezovat pouze na pohovor u sociálního kurátora. Mladí lidé vycházející v osmnácti letech by měli být více motivováni k tomu, aby využili všech možných a dostupných

alternativ dalšího bydlení, žití, např. možnosti Domů na půl cesty. Ačkoliv tato alternativa je jednou z nejznámějších způsobů, jak pomoci mladému člověku po opuštění ústavního zařízení, a podle mého názoru je toto řešení velice inteligentní, není Domů na půli cesty mnoho, a proto sehnat volné místo v jednom z nich je poměrně obtížné. V Domech na půli cesty by se měli mladí lidé doučit vše, co se dosud naučit nestačili. Postarat se sami o sebe je totiž ta nejdůležitější společenská dovednost. Jejich „pomocnou rukou“ by měli i zde být připravení a kvalifikovaní lidé.

Mladistvým vycházejícím z dětských domovů a výchovných ústavů v Českém Brodě a v Kolíně nikdo nevěnuje zvláštní péči. Jedinou institucí jsou sociální kurátoři. Ti jsou ale pracovní vytížení, a proto se nemohou věnovat tomuto problému tak, jak by bylo potřeba. Každému, kdo výchovné zařízení opouští, sice svoji pomoc nabídnou, ale pokud je mladiství odmítne, dál se jím nezaobírají. Tento mladý člověk musí potom čelit novému životu sám, protože k rodině se vrátit nemůže nebo nechce. Pouze 20% respondentů z mého výzkumu se chce po skončení pobytu v ústavu vrátit domů k rodině. A co zbývajících 80%? Ti většinou nechávají svoji budoucnost osudu.

To ovšem není řešení, které by bylo akceptovatelné, jak společensky, tak ekonomicky a v neposlední řadě také z pohledu samotného člověka. v Českém Brodě a v Kolíně by si lidé měli tuto situaci uvědomit a začít pracovat na její změně. I když těchto institucí a projektů není mnoho, přece jen nějaké jsou a inspirace jimi by v tomto regionu podstatně ulehčila situaci lidem, kteří ústavní zařízení právě opouštějí.

V případě Karla a Davida se zatím vše podařilo výborně. Měli velké štěstí. Sociální kurátorka a sociální pracovnice OPD s nimi navázaly dost silný kontakt a měly snahu jejich situaci vyřešit co nejlépe. Chlapci jejich pomoc přivítali. Vše se nakonec zdařilo, chlapci dostali do podnájmu byt a nyní doufají, že se jejich situace i nadále bude zlepšovat.

Je samozřejmé, že všichni mladiství opouštějící výchovná zařízení nemohou dostat byty či jinou počáteční materiální pomoc, ale měli by dostat alespoň šanci, aby si mohli nalézt své místo v tomto světě, v této společnosti. Pokud se nezdokonalí péče o propuštěné z výchovných zařízení, nezlepší se v budoucnu jejich relativně nízká materiální úroveň ani nedostatečný psychosociální vývoj.

20. POUŽITÁ LITERATURA

Jedlička, Richard; Klíma, Petr; Kořa, Jaroslav; Němec, Jiří; Pilař, Jiří. *Děti a mládež v obtížných životních situacích*. 1. vyd. Praha : Themis, 2004. 478 s. ISBN 80-7312-038-0.

Matějček, Zdeněk. *Dítě a rodina v psychologickém poradenství*. 1.vyd. Praha : Státní pedagogické nakladatelství, 1992. 223 s. ISBN 80-04-25236-2.

Tošner, Jiří. *Když doma něco schází*. 1. vyd. Praha : Nadace Hestia, 1993.

Matoušek, Oldřich a kol. *Metody a řízení sociální práce*. 1. vyd. Praha : Portál, 2003. 380 s. ISBN 80-7178-548-2.

Matějček, Zdeněk. *O rodině vlastní, nevlastní a náhradní*. 1. vyd. Praha : Portál, 1994. 98 s. ISBN 80-85282-83-6.

Matoušek, Oldřich. *Slovník sociální práce*. 1. vyd. Praha : Portál, 2003. 286 s. ISBN 80-7178-549-0.

Holub, Milan. *Zákon o rodině*. 2. vyd. Praha : Linde, 1994. 449 s. ISBN 80-85647-56-7.

359 / 99 Sb. Zákon o sociálně-právní ochraně dětí

109 / 2002 Zákon o výkonu ústavní výchovy a ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně zákonů

www.MPSV.cz

21. RESUMÉ

Mit dieser Arbeit bemühe ich mich festzustellen, was die junge Leute nach der Ende der Anstaltserziehung erwartet. Ich habe meine Untersuchung an das Gebiet Český Brod und die Umgebung eingestellt. Es interessiert mich, wer die Hilfe den jungen Leuten anbietet, die aus den inderheimennd der Erziehungsanstalten fortgehen. Diese junge Leute haben keine Familienhinterland, keine Sicherheit, keine Stütze und vornehmlich keine Finanzmittel. Ich habe den jungen Leuten die Fragebogen geschickt, damit ich feststellen konnte, welche Pläne sie in die Zukunft haben.

In diesem Sozialbereich hilft den jungen Menschen nur der Sozialkurator . Die Einwohner der Stadt Český Brod müssen sich das Beispiel nehmen und eine Organisation gründen, die den jungen Leuten mit ihren Problemen hilfsbereit würde, die die Anstaltserziehung hinter sich haben.

PŘÍLOHY

DOTAZNÍK

1. Pohlaví

- a) muž   b) žena

2. Věk

- a) 16 – 17 let   b) 18 let   c) 19 let

3. Započaté vzdělání

- a) učební obor
b) učební obor s maturitou
c) střední škola
d) pomaturitní studium

4. Délka pobytu v dětském domově, výchovném ústavu

- a) méně než 5 let
b) 5 – 10 let
c) déle než 10 let

5. Poznal(a) jste i jiná ústavní zařízení?

- a) tento dětský domov, výchovný ústav je jediný
b) není první
c) předcházel kojenecký ústav

6. Udržujete kontakt s příbuznými?

- a) s jedním z rodičů
b) s příbuznými (teta, strýc, prarodiče, ...)
c) nemám žádné příbuzné
d) nemám zájem se s nimi stýkat

7. Kde trávíte prázdniny?

- a) pouze v dětském domově, výchovném ústavu či na jeho akcích
b) doma, u příbuzných
c) s přáteli mimo dětský domov, výchovný ústav

8. Plánujete si budoucnost po odchodu z dětského domova, výchovného ústavu?

- a) nechám to osudu
b) chci si hlavně založit rodinu
c) chci se vrátit domů
d) v první řadě vydělat peníze
e) jinak(uveďte
jak).....

9. Myslíte si, že bude snadné nalézt zaměstnání?

- a) mám už něco vyhlídnutého
- b) věřím, že s pomocí Úřadu práce určitě
- c) klidně mohu brát podporu, nemusím pracovat

10. Jak naložíte s penězi, které dostanete při odchodu z dětského domova, výchovného ústavu?

- a) koupím si věci potřebné pro domácnost
- b) konečně si koupím, co budu chtít
- c) jinak (uveďte jak).....

11. Víte, kdo Vám může pomoci při odchodu z ústavního zařízení? Budete chtít této pomoci využít?

.....
.....
.....
.....

